

‘BEDRIJF GEEN

POLITIEK MET HET STRAFRECHT’

Voor alles de feiten. Het was het eerste dat Fons Orie, rechter in het Joegoslavië-tribunaal, dacht toen hij deze zomer hoorde dat boven Oekraïens grondgebied een burgervliegtuig was neergeschoten. “Je weet dat in een gebied waar een militair conflict woedt zoals in Oost-Oekraïne beschuldigende vingers razendsnel over en weer zullen wijzen. In dat soort situaties moet je uiterst secuur naar de feiten kijken om erachter te komen wat er is gebeurd.”

DOOR MIEK SMILDE FOTO'S CHANTAL ARIËNS

Fons Orie formuleert voorzichtig. Elke zweem van politiek gaat hij behoedzaam uit de weg. Aan de muur van zijn volgepakte werkkamer in het goed beveiligde Aegongebouw in Den Haag hangt een grote landkaart van de Balkan, op zijn bureau liggen stapels dossiers. Hij zet zelf thee. Orie is sinds november 2001 rechter bij het International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Daarvoor was hij wetenschappelijk medewerker, werkte hij als advocaat en was hij raadsheer in de Hoge Raad. “In de berichtgeving over de ramp met de MH17 werd al heel snel gewag gemaakt van telefoongesprekken en twitterberichten van mogelijke daders of andere betrokkenen”, zegt hij als hij zijn rode toga heeft weggehangen. “De ervaring leert dat je met dat soort informatie uiterst voorzichtig moet zijn. Welke kanalen heeft men gebruikt, wat zijn de frequenties, zijn het open of beschermde circuits, wie heeft de gesprekken of berichten afgeluisterd, vallen de sprekers te identificeren... Dat zijn vragen waarmee wij hier vrijwel dagelijks bezig zijn.”

POLITIEKE BEÏNVLOEDING

Het tribunaal in Den Haag werd in 1993 opgericht, toen de oorlog in voormalig Joegoslavië nog in volle gang was. Twitter bestond nog niet, maar beelden van de Bosnisch-Servische generaal Mladić en vele andere betrokkenen gingen de hele wereld over. Ook Orie, toen nog advocaat, zag ze langskomen in de krant en op televisie. Sinds hij als rechter bij het tribunaal is betrokken, probeert hij nieuwsberichten over de oorlog op de Balkan zoveel mogelijk te mijden. Boeken en documentaires over het voormalige oorlogsgebied, over slachtoffers of daders, negeert hij. Het NIOD-rapport over de val van Srebrenica en de recente uitspraken van de Rechtbank Den Haag over de aansprakelijkheid van de Nederlandse staat voor de deportatie van ruim driehonderd mannen uit de enclave heeft Orie niet gelezen. “Met opzet. Ik houd natuurlijk wel de relevantie jurisprudentie bij, maar alleen voor zover het direct van belang is voor mijn werk. Feitelijke oordelen zijn dat zelden of nooit. Veel informatiebronnen mijd ik daarom. Niet omdat ik niet waar-

“DE MEESTE
INFORMATIE OVER DE
OORLOG OP DE
BALKAN MIJD IK, OM
ELKE SCHIJN VAN
VOORINGENOMENHEID
TE VOORKOMEN”

deer dat dergelijke studies worden gemaakt, maar omdat ik het risico wil vermijden dat ik ergens iets lees over iemand die op een of andere manier is betrokken bij een van de processen. Een rechter moet elke schijn van vooringenomenheid of beïnvloeding vooraf voorkomen.”

Onafhankelijkheid en onpartijdigheid van de rechters is cruciaal voor het draagvlak van internationale tribunaal, benadrukt Orië verschillende keren. Hij verwijst naar het tribunaal van Neurenberg waarbij destijds alleen rechters uit Rusland, Frankrijk, de VS en Groot-Brittannië waren betrokken. *Victors justice*, klonk het achteraf. Bij het Joegoslavië-tribunaal werken rechters uit alle landen van de wereld. “Dat is ook een van de problemen die bij het Cambodja-tribunaal spelen”, weet Orië. “De helft van de rechters daar zijn Cambodjanen. Dat heeft geleid tot aantijgingen, terecht of ten onrechte, van politieke beïnvloeding.”

Het was precies dit risico van politieke beïnvloeding dat Orië tot twee keer toe voor de voeten werd geworpen. Omdat hij Nederlander is, zou hij per definitie niet geschikt zijn om te oordelen over zaken waarbij Nederlandse militairen waren betrokken. Zowel in de zaak tegen de voormalige Bosnisch-Servische leider Karadžić als die tegen de van genocide verdachte Ratko Mladić werd Orië gewraakt. De verzoeken werden niet ingewilligd, reageert Orië stoïcijns. Over lopende zaken zoals het proces tegen Mladić worden geen mededelingen gedaan.

GEDEELD SLACHTOFFERSCHAP

Het werk als rechter bij het Joegoslavië-tribunaal heeft hem niet veranderd, zegt Orië. “Dat mensen elkaar verschrikkelijke dingen aandoen wist ik al.” Wel beïnvloeden de massaliteit van de feiten en het aantal daarbij betrokken slachtoffers de vragen die de rechter stelt, ook aan zichzelf. “Maakt gedeeld slachtofferschap je bijvoorbeeld meer of minder slachtoffer?” vraagt de rechter retorisch. “Is de omvang van het leed groter als je je man door een misdrijf verliest of juist als je ziet dat alle mannen uit je dorp worden uitgemoord? Hebben de weduwen troost aan elkaar of blijft hun individuele verdriet groter? Ik heb daar geen antwoorden op, maar ik ben wel geconfronteerd met die vragen. Die ervaringen zijn nieuw. Een ander verschil met het reguliere strafrecht is de impact van de feiten op volgende generaties. Mijn studerende kinderen hebben concentratiekampen uit de Tweede Wereldoorlog bezocht en dat blijft enorm veel indruk maken. Ik weet nog dat ik zelf Dachau bezocht. Binnenkort ga ik nog een keer naar Natzweiler denk ik, een concentratiekamp waarover de Nederlandse advocaat en later uitgever Floris Bakels zijn boek *Nacht und Nebel* schreef. Van zo’n plek gaat een enorme zeggingskracht uit.”

Hebt u ooit uw motivatie verloren om dit werk te doen? Hebt u ooit gedacht: het heeft geen enkele zin, mensen blijven elkaar verschrikkelijke dingen aandoen, ik stop ermee?

“Nee. Ik zit hier omdat er een maatschap-

“IK HEB NIET DE ILLUSIE DAT EEN TRIBUNAAL ALS DIT ERVOOR ZORGT DAT MENSEN GEEN OORLOGSMISDADEN MEER PLEGEN”

WIE IS FONS ORIE?

Alphons Orië (1947) studeerde rechten in Leiden, werkte aansluitend als wetenschappelijk medewerker op dezelfde universiteit en werd in 1980 advocaat. Hij specialiseerde zich in het internationaal strafrecht en was onder andere betrokken bij de verdediging van Dusko Tadić.

Na enige tijd raadsheer in de Hoge Raad te zijn geweest, werd Orië in 2001 gekozen tot rechter bij het International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). Daarnaast is hij tegenwoordig rechter bij

het zogeheten Mechanism for International Criminal Tribunals (MICT) dat in 2010 werd opgericht om bepaalde taken van de internationale straftribunalen over te nemen na afloop van hun mandaten. Het MICT behandelt bijvoorbeeld zaken in hoger beroep en beoordeelt of en zo ja wanneer iemand vervroegd in vrijheid mag worden gesteld. Naar verwachting rond het ICTY de laatste zaak in eerste aanleg af in 2016.

Orië is getrouwd en heeft vier kinderen. In zijn vrije tijd zingt hij.

“WAAR HET OM GAAT IS TO END IMPUNITY, EEN EINDE MAKEN AAN HET AUTOMATISME VAN STRAFFELOOSHEID”

pelijke functie is die moet worden vervuld. In het verleden is wel eens gezegd dat het Joegoslavië-tribunaal is opgericht uit schaamte over het gebrek aan daadkracht van de VN en de NAVO ten tijde van de burgeroorlog. Dat neemt niet weg dat als zo'n tribunaal er eenmaal is, het serieus moet worden aangepakt. Ik heb niet de ambitie om na de afronding van dit werk rechter te worden in het Internationale Strafhof. Ik wil dan gewoon met pensioen, net als ieder ander. Maar ik wil eerst hier de zaken afronden.

“Ik heb niet de illusie, en nooit gehad ook, dat een tribunaal als dit ervoor zorgt dat mensen geen oorlogsmisdaden meer plegen. Tribunaal zullen ook nooit in staat zijn om iedereen die zich schuldig maakt aan internationale misdrijven te straffen. Waar het om gaat is *to end impunity*, een einde maken aan het automatisme van straffeloosheid. Aan Hitler worden de woorden

toegedicht dat volkerenmoord mogelijk is zonder dat het je ooit wordt nagedragen. Hij zou daarbij hebben verwezen naar de Armeense geschiedenis. Het tribunaal van Neurenberg heeft die gedachte gelogenstraft en daar gaat het om. Voor die tijd deed niemand iets. Denk aan wat wij met de Duitse keizer hebben gedaan na de Eerste Wereldoorlog. Hij zou terecht worden voor onder meer de *offense suprême contre la morale internationale*, dat stond in het Verdrag van Versailles. Maar toen zat hij eenmaal in Doorn en wierpen wij formele uitleveringsbevelen op en bleef hij rustig zitten waar hij zat. Dat zou tegenwoordig niet zo makkelijk zijn.”

Een van de missies van het ICTY is ‘to bring justice to the victims’. Kan dat wel?

“Het strafrecht, internationaal en nationaal, kan maar heel beperkt recht doen aan de slachtoffers. Maar wat als je het niet doet? Dat is de relevante vraag. Het Joegoslavië-tribunaal staat erom bekend dat het eigenlijk in zijn hele inrichting weinig aandacht heeft besteed aan slachtoffers, anders dan in hun rol als getuigen. Dat heeft het Internationale Strafhof beter gedaan, er is een fonds voor slachtoffers, en iets soortgelijks zie je in het Cambodja-tribunaal. Daar kunnen slachtoffers zich bijvoorbeeld als partij voegen in het geding, conform de Franse traditie. In rechte kunnen de slachtoffers dus volop meedoen, maar in de praktijk blijft er weinig van over. Ik ben in Cambodja geweest en heb gevraagd om hoeveel slachtoffers het ging. Een miljoen, misschien nog meer. En laten we dan reëel blijven. Stel dat van al die slachtoffers er zich vijfduizend willen voegen. Staan er zoveel stoelen in de rechtszaal? Hoeveel tijd krijgen slachtoffers om zich uit te spreken? Tegen dat soort problemen zijn wij hier ook aangelopen als het gaat om getuigen. Als alles te laste zou zijn gelegd wat in voormalig Joegoslavië is gebeurd, en als alle potentiële getuigen daarvoor waren opgeroepen, hadden we tienduizenden verhoren moeten organiseren. Stel dat de verdediging tweeduizend getuigen in een zaak oproept. Dat is ongeveer een getuige per dag. Dan zijn we zo acht of meer jaar verder, alleen met

de verdediging. Dat is gewoon niet mogelijk. De massaliteit van de zaken stelt ons voor problemen die we in het kader van een *fair trial* moeten zien op te lossen.”

KLINISCH

In de kleine veertig jaar dat Orië als advocaat en rechter werkzaam was, zag hij vele honderden daders en slachtoffers van de verschrikkelijkste misdrijven. Hij kijkt er met een klinische blik naar. “Dat moet ik ook. Ik kan het mij niet permitteren mij te laten overweldigen door emoties. Ik moet kennis nemen van de emoties van anderen, van slachtoffers, ik mag niet blind zijn voor de implicaties die daden op een samenleving hebben, maar ik moet dat klinisch en analytisch blijven bekijken. Ik moet de emoties van anderen met mijn verstand een plaats geven.”

Orië heeft die houding goed geleerd van professor Rosenberg van wie hij destijds colleges forensische psychiatrie kreeg. Rosenberg had zich onder meer beziggehouden met de Vier en later de Drie van Breda, de tot levenslang veroordeelde oorlogsmisdadigers onder wie Joseph Kotälla, de zogeheten beul van Amersfoort. Kotälla stond bekend als extreem wreed. Hij bleek een hersentrauma te hebben, opgelopen tijdens een val in zijn jeugd. “Voor een forensisch psychiater en ook voor een rechter zijn dat details die niet over het hoofd mo-

gen worden gezien, hoe hoog de emoties ook oplopen. Een arts die niet tegen bloed kan moet geen chirurg worden. Een jurist die zich laat overspoelen door emoties moet geen rechter worden.”

De emotie heeft wel aan kracht gewonnen, zowel binnen de rechtszaal in de vorm van bijvoorbeeld het spreekrecht voor slachtoffers, als daar buiten. Hebt u daar een verklaring voor?

“Een deel van de verklaring ligt in het feit dat we veel sneller en veel directer worden geconfronteerd met emotionele gebeurtenissen. Het scheelde niet veel of we hadden het toestel MH17 uit de lucht kunnen zien vallen. We hebben de aanslagen op de Twin Towers live kunnen aanschouwen. De confrontatie met schokkende gebeurtenissen is door de moderne berichtgeving zo direct dat de individuele emoties veel breder worden gedragen. De huidige discussie of je een onthoofding wel of niet in de media moet brengen, heeft daar mee te maken. Zulke beelden hebben een enorme impact, een impact die mogelijk ook wordt beoogd door de daders.”

Heeft deze emotionalisering van het strafrecht invloed op dit tribunaal gehad?

“Nee, daarvan heb ik niet veel gemerkt. Je kunt de impact van wat er begin jaren negentig is gebeurd niet herhalen. Maar de factor tijd speelt wel een rol. De oorlog in

voormalig Joegoslavië is al weer ruim twintig jaar geleden begonnen en tegelijk lijkt het soms alsof het gisteren is gebeurd. Ik weet nog goed dat ik voor de voorbereiding van het Tadić-proces in voormalig Joegoslavië was en een uitgebrand huis betrad. Ik herinnerde onmiddellijk de geur van verwoeste huizen uit de binnenstad van het naoorlogse Groningen waar ik opgroeide. Als kinderen speelden wij op wat ‘de puinhopen’ heette, restanten van de oorlogsbombardementen die begin jaren vijftig nog niet waren opgeruimd. Daar stonk het precies zo als in dat Joegoslavische dorp.”

REALITEITSZIN

Verwachten mensen niet te veel van het strafrecht?

“Het strafrecht is eigenlijk maar een beperkt middel om te reageren op maatschappelijke fenomenen. In sommige zaken is het strafrecht absoluut noodzakelijk en dat geldt zeker bij de ernstige geweldsdelicten en ernstige vermogensdelicten. Daarop moet worden gereageerd, omdat de Staat tot op zekere hoogte genoegdoening aan de slachtoffers moet geven die niet tot eigenrichting mogen overgaan. Het idee dat je iemand extreme pijn kunt aandoen zonder zelf de kans te lopen daarvoor te worden gestraft, is onvoorstelbaar. Maar we moeten geen mensen gaan straffen die geen verantwoordelijkheid dragen voor wat ze hebben gedaan. En we moeten geen dingen strafbaar stellen die geen enkel effect hebben. Genoegdoening aan slachtoffers is essentieel, maar de processuele waarborging van de rechtstaat evenzeer. “Ik ben bezorgd dat het strafrecht steeds vaker wordt ingezet als onderdeel van het politieke compromis. Neem de strafbaarheid van het illegaal verblijf. Wat willen mensen met zo’n maatregel bereiken? Minder illegaal verblijf? Dat zal marginaal zijn. Toch werd er serieus over gesproken. Of neem de onmiddellijke tenuitvoerlegging van een straf na veroordeling in eerste aanleg. Daaraan ontbreekt elke realiteitszin. Doel van het programma Uitvoeringsketen Strafrechtelijke Beslissingen is om 15.000 dossiers die nu op de plank liggen snel ten uitvoer te kunnen leggen, maar 85 procent van de veroordeelden tot een ge-

vangenisstraf van meer dan één jaar zit al preventief gehecht. In werkelijkheid gaat het dus om veel minder zaken. Bovendien is het maar zeer de vraag of het lukt om de resterende veroordeelden na het vonnis in eerste aanleg te pakken te krijgen. Veel advocaten zullen hun cliënten aanraden maar niet bij de uitspraak aanwezig te zijn. Wat schiet je dan op met zo’n plan?”

Sommige critici vinden het Cambodja-tribunaal en het Internationaal Strafhof (ICC) ook te politiek gekleurd. Hoe voorkom je dat politici zich met de internationale rechtsgang gaan bemoeien?

“Het belangrijkste is dat de verworvenheden van het internationaal strafrecht worden geconsolideerd. We hebben de laatste twintig jaar veel bereikt en dat moeten we allereerst behouden. Het gebouw van het ICC staat daarvoor symbool, vind ik. Het Internationaal Strafhof heeft een eigen gebouw gekregen en dat illustreert dat het bestaansrecht heeft verworven. Hoopvol vind ik verder dat de Verenigde Staten, die zich lang fel tegen het Internationaal Strafhof hebben verzet, in de zaak tegen de Soedanese president Bashir hun veto niet hebben gebruikt. En in de Libië-zaak hebben ze in de Veiligheidsraad zelfs gestemd voor behandeling bij het ICC.”

Tegelijkertijd lijkt de internationale gemeenschap op dit moment machteloos te staan tegenover gruwelijkheden in Syrië, Oost-Oekraïne, Gaza...

“Het internationaal strafrecht lost dergelijke conflicten natuurlijk niet op. Maar het moet wel een vast onderdeel zijn van de manier waarop internationale conflicten tegemoet worden getreden.”

Dat is precies wat minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans dat deze zomer zei in de Veiligheidsraad nadat vlucht MH17 was neergehaald. “My country will not rest until all facts are known and justice is served.”

“Ik spreek mij niet uit over wat Nederlandse politici in deze arena doen of zeggen, nog daargelaten of ik vind dat in dezen sprake is van een internationaal misdrijf. Maar mocht sprake zijn van een misdrijf, dan moet er ook *accountability* zijn, ook in strafrechtelijke sfeer. Maar eerst de feiten.” ■

“EEN JURIST DIE ZICH LAAT OVERSPOELEN DOOR EMOTIES MOET GEEN RECHTER WORDEN”

“HET STRAFRECHT IS MAAR EEN BEPERKT MIDDEL OM TE REAGEREN OP MAATSCHAPPELIJKE FENOMENEN”

(advertentie)

Beheer uw cliënten, uren en declaraties voor slechts €20,- per maand per advocaat

Vraag de gratis demo aan op www.ursos.nl of bel ons voor een kosteloze demonstratie bij u op kantoor!

URiOS
eenvoud bespaart tijd

Westerweg 155 | 1815 JJ Alkmaar
tel 072 512 22 05 | info@ursos.nl | www.ursos.nl